

deze voorkomt, en ook niet aan welke bron de betekenis is ontleend. Wat er staat is alleen de beroepstitel en een korte, heldere omschrijving van wat er wordt gedaan, soms in één woord (huisman = boer), maar vaker in wat meer woorden. Zo is een slichter een arbeider in een weverij die de kettingdraden van een weefsel met een lijmige pap bestrijkt om ze glad te maken. Ook staan er een aantal aardige illustraties in het boek.

De eenvoud van het boek is ook de kracht. Wie met historische beroepen werkt, weet dat het soms lastig is om te achterhalen wat voor werk de drager van een bepaalde titel deed. En met dit boek is dat makkelijk, althans voor de termen die er in staan. Afgezien van het ontbreken van een bronvermelding per titel, is dat toch wel de voorname beperking. Er zijn nog vele andere beroepstitels in het Nederlandse verleden waarvan wij de betekenis niet goed meer kennen. Eigenlijk zou het best aardig zijn de inhoud van dit boek op het web te zetten, het liefst met bronvermelding, zodat de collectie kan groeien. En toch is dit boekje op zich al bruikbaar, het is helder geschreven en tweeduizend titels is ook niet weinig.

Dan vergeet ik bijna nog te vermelden wat een hondenslager is: '1. stedelijke beambte belast met het doodslaan van onbeheerde honden; 2. kerkenknecht met de taak met een zweep honden uit de kerk te verjagen'.

Marco H.D. van Leeuwen

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Henk de Smaele en Jo Tollebeek (eds.), *Politieke representatie* (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2002) 315 p. ISBN 9058672670

Er is de laatste jaren veel aandacht voor het verschijnsel van politieke vertegenwoordiging. Terwijl enkele decennia geleden historici, filosofen en sociale wetenschappers vaak democratisering bestudeerden en een gebrek aan democratie constateerden, vragen zij zich nu af wat democratie in de loop van de tijd betekende. Daarmee is ook 'representatie' problematisch geworden, want het gaat niet langer om de vraag of er meer of minder democratie is, maar om de vraag wat representatie eigenlijk inhoudt. De tendens in veel historische literatuur is om de verschuivende bedoeling en betekenis van representatie in de loop van de tijd te bestuderen. De inspiratie voor dergelijke studies wordt vaak gezocht in de politieke filosofie, terwijl de nadruk meestal ligt op de tijd vanaf de Franse Revolutie. De Leuvense historici Tollebeek en De Smaele (de laatste is overigens sinds kort in Antwerpen werkzaam) hebben een aantal essays bijeengebracht waarvan zeker de helft zich concentreert op de vroegmoderne tijd en de late middeleeuwen. Verder zijn er enkele opstellen over politieke theorie en zijn er bijdragen vanuit de sociale geschiedenis, maar duidelijk is toch de cultuurhistorische belangstelling van veel auteurs. Het levert een breed palet aan studies op waarin de dubbelzinnigheden van de begrippen 'representatie' en 'representatief' worden uitgebuit – zoals in de nuttige en breed opgezette begripshistorische inleiding door de samenstellers al wordt uitgelegd. Terwijl Van den Berg in zijn dissertatie over de Nederlandse Kamerleden zich in de jaren tachtig afvroeg in hoeverre zij 'representatief' waren voor de Nederlandse bevolking, dus wat zij met haar gemeen hadden, zijn de auteurs van deze bundel meer geïnteresseerd in de vraag naar het 'representatieve' optreden van de vorst en de kloof tussen representanten en gerepresenteerden. De bundel concen-

treert zich op België en Nederland, maar legt telkens verbanden met de ontwikkelingen in de landen daaromheen. Er is een aantal stukken waarin al vaak vertelde geschiedenissen worden samengevat, zoals de Bataafse mythe, of de ontwikkeling van de politieke theorie met namen als Bodin, Hobbes, Locke en Rousseau. De Groningse staatsrechtshistoricus Hoogers behandelt enkele van de thema's uit zijn enkele jaren geleden verschenen proefschrift over representatie. Maar er zijn ook nieuwe onderwerpen zoals '1830 in de Belgische parlementaire geschiedenis' (Beyen) en 'de beroeps politicus' (De Smaele). Dit laatste opstel, waarin veel interessante aspecten worden aangeraakt, doet verlangen naar meer, en dat is enigszins het gevoel dat de bundel achterlaat. Hij lijkt bedoeld als introductie voor een wat breder publiek: Engelse en Franse citaten worden vertaald, er is afgezien van voetnoten (waarom toch in dit werk van professionele historici?) en er wordt een beredeneerde literatuurlijst toegevoegd aan ieder hoofdstuk. Een handboek is het echter niet, eerder een caleidoscopische inleiding tot het onderwerp. Dat heeft veel aantrekkelijks en prikkelt tot doordenken. De indeling van het boek in 'concepten', 'personages', 'historiebeelden', 'controverses' en 'posities' is aardig gevonden, geeft aanleiding tot verkenningen in allerlei richtingen en biedt ook een zekere ordening die verder gaat dan veel bundels. Maar die ordening blijft nogal los en is niet erg dwingend. Het boek maakt in ieder geval duidelijk dat vervolgonderzoek bij deze thematiek gemakkelijk een beroep kan doen op historici van zeer diverse pluimage.

Henk te Velde
Rijksuniversiteit Groningen

Bart van der Hertten, *België onder stoom. Transport en communicatie tijdens de 19de eeuw* (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2004) 543 p. ISBN 9058673480

Van Der Hertten heeft een belangrijk boek geschreven over de 'revolutionaire evolutie' van transport en communicatie in België tussen 1830 en 1913. Voor het eerst wordt de materiële eenwording van België in de negentiende eeuw systematisch onderzocht. Acht hoofdstukken behandelen achtereenvolgens de ontwikkeling van 'netwerken' voor post, telegrafie, telefonie, wegtransport, binnenvaart, spoorwegen, buurtspoorwegen en stedelijke tramwegen. Bovendien gebruikt de auteur veel nieuw bronnenmateriaal, waardoor ook ieder hoofdstuk afzonderlijk een belangrijke bijdrage levert aan bestaande sectorstudies.

In de inleiding constateert Van Der Hertten dat de negentiende eeuwse ontwikkeling van transport- en communicatienetwerken tot een revolutie moeten hebben geleid in economie, ruimtelijke ordening, en het leef- en werkgedrag van steeds bredere lagen van de bevolking. Deze 'maatschappelijke betekenis' van netwerkontwikkeling wordt echter niet verder onderzocht. De studie van netwerkontwikkeling zelf is echter al bijzonder interessant, ook in internationaal perspectief: aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog bezat België immers de hoogste wegen-, spoorwegen-, postkantoor- en telegraafkantoordichtheid in Europa (en waarschijnlijk ter wereld). Daarnaast bezat België als transitoland belangrijke schakels in Europese netwerken.

Ieder hoofdstuk is op dezelfde manier opgebouwd. Eerst wordt een databank geconstrueerd, dan volgt een grondige discussie van de institutionele inbedding van de verschillende netwerken met speciale aandacht voor de rol van de centrale overheid.